

I. I. Гавриш,
здобувач кафедри педагогіки та методик початкової освіти
Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича,
вчитель початкових класів Рідківської ЗОШ І–ІІІ ст. Чернівецької області

Комплекс методик дослідження сформованості культури взаємин молодших школярів у добродійній діяльності

Дібрано та охарактеризовано комплекс методик, що найповніше дозволять дослідити рівень сформованості культури взаємин у добродійній діяльності та виявити недоліки у сформованості досліджуваного феномену. Проаналізовано особливості роботи над кожною методикою, обґрунтовано їх доцільність.

Ключові слова: методики, анкетування, методика І. Юсупова, опитувальник, методика „Вибір учинку”.

Havrysh I. I. Complex of Methods for the Study of Formation of Cultural Relations between Younger Pupils in Charities.

A complex of methods is selected and characterized that allow to investigate fully the level of formation of cultural relations in charities and to identify deficiencies in the formation of the studied phenomenon. The features of each method are analyzed, their expediency is proved.

Key words: methods, questioning, I. Yusupov method, questionnaire, method „Selecting of action”.

Постановка проблеми. Демократизація українського суспільства, інтеграція у європейське і світове співтовариство потребують зміни пріоритетів виховання культури взаємин сучасного молодшого школяра. Зростання обсягу різноманітних контактів, у які вступає учень, вимагає з'ясування не лише рівня сформованості компонентів феномену культури взаємин молодших школярів у добродійній діяльності, а й визначення серед розмаїття методик тих, котрі найточніше дозволяють розібратися у специфіці феномену.

Необхідність розробки й упровадження у навчально-виховний процес загальноосвітньої школи змістовних і адекватних викликам сучасності інноваційних технологій формування культури взаємин молодших школярів у добродійній діяльності вимагає від нас точного аналізу реального стану дослідження вищевказаної проблеми. Цінними для нас є дослідження особливостей взаємин (І. Бех, І. Булах, О. Киричук, М. Красовицький, А. Мудрик, А. Реан, Д. Фельдштейн), специфіки формування культури взаємин (В. Білоусова, І. Романишин, В. Штифурак, Н. Щуркова), становлення культури взаємин з однолітками (І. Бужина, А. Глущенко, В. Киричок, О. Кононко, М. Ночевник, К. Чорна). Заслужують на увагу дослідження, спрямовані на вивчення і формування культури взаємин батьків і молодших школярів (І. Сіданіч), культури взаємин між представниками різних статей (С. Вихор, І. Мачуська, І. Мезеря).

Метою статті є аналіз комплексу взаємодоповнювальних методик дослідження «культури взаємин» та «добродійної діяльності», як окремо, так і у взаємозв'язку.

Виклад основного матеріалу. Для дослідження й аналізу показників когнітивно-інтелектуального

компоненту нами використано анкетування «Культура взаємин молодших школярів», яке дозволило виявити наявний у дітей рівень розуміння сутності поняття «культура взаємин», визначити, де є розбіжності між знаннями та діями, проаналізувати, де, на думку школярів, необхідний вияв культури взаємин. Для подальшої побудови роботи вкрай важливим було дізнатися, які джерела про культуру взаємин використовують учні. Перші три запитання та останнє, шосте, були відкритого типу і мали творчий характер, що дозволило виявити точку зору школярів («Поясніть, як ви розумієте поняття „культура взаємин”?», «Якими, на вашу думку, знаннями і вміннями треба володіти, щоб проявлялась культура взаємин?», «Що з названого ви використовуєте?»). Четверте та п'яте завдання були закритого типу, хоча передбачали вияв власної думки («Знання культури взаємин необхідні, щоби ...», «Відомості про культуру взаємин між людьми ви отримуєте переважно ...»).

Оскільки важливим пунктом нашого дослідження є добродійна діяльність, нами було запропоновано учням опрацювати опитувальник «Що ти вважаєш добродійною діяльністю?». Основне його завдання полягало у визначенні сутності та розуміння змістової наповнюваності «добродійність» та «добродійна діяльність». Опитувальник складався із семи запитань відкритого типу – чотирьох теоретичного («Що таке добро?», «Що таке добродійність?», «Як ти розумієш добродійну діяльність?», «З якими рисами характеру пов'язана добродійна діяльність?») та трьох практичного змісту («Чи вся твоя діяльність добродійна? Чому?», «Що тобі заважає займається добродійною діяльністю?», «Наведи 2-3 ситуації добродійної діяльності?»).

Для виявлення розуміння дітьми якостей та рис взаємин та добродійної діяльності, що розвивають

та зміцнюють взаємини, сприяють формуванню культури взаємин у добродійній діяльності, нами було запропоновано методичку «Зебра» (рис. 1). Вона дала змогу проаналізувати вміння дітей помічати і негативні, і добродійні прояви в сучасних взаєминах. «Зебра» являє собою аркуш, розділений на дві частини: у першу колонку (білу) респондентам запропоновано записати позитивні та добродійні риси характеру, що сприяють формуванню культури взаємин, а в другу (сіру) – ті, які шкодять або навіть руйнують.

ЗЕБРА	

Рисунок 1. Аркуш методики «Зебра»

Дослідження сформованості етично-емпатійного компоненту культури взаємин молодших школярів у добродійній діяльності почалося використанням методики І. Юсупова «Дослідження рівня емпатійних тенденцій у взаєминах (за умови впливу добродійної діяльності)», яка дозволила нам визначити та прослідкувати процеси емпатійності у взаєминах – уміння поставити себе на місце інших, співпереживати, сприймати почуття інших, як свої власні [1].

Ми запропонували оцінити декілька тверджень за шестибальною шкалою: 0 – не знаю, 1 – рідко або ні, 2 – рідко, 3 – часто, 4 – майже завжди, 5 – завжди або так. Прочитавши твердження, необхідно у рядку з його номером відмітити вашу думку за однією з шести градацій та нічого не пропускати. Бланк опитувальника вмщував 36 тверджень різного характеру, що дало можливість об'єктивно визначити уміння емпатії та добродійності у взаєминах. Обробка результатів передбачала сумування балів відповідей на пункти 2, 5, 8, 9, 10, 12, 13, 15, 16, 19, 21, 22, 24, 25, 26, 27, 29, 32. Одержаний результат порівнювався з ключем-дешифратором емпатія з батьками – 10, 13, 16; емпатія з тваринами – 19, 22, 26; емпатія з людьми похилого віку – 5, 8, 33; емпатія з дітьми – 25, 29, 32; емпатія з героями казок – 9, 12, 20; емпатія з незнайомими чи малознайомими людьми – 21, 24, 28.

Наступним важливим завданням нашого дослідження було з'ясування прагнення молодших школярів до взаємин у добродійній діяльності. Респондентам було запропоновано встановити відповідність своєї поведінки у взаєминах указаним характеристикам за спеціальною шкалою, як-от прагнення: відсутнє або нечасте – 1 бал; ситуативно виражене до здійснення добродійної діяльності – 2 бали; виражене у домінуючій більшості – 3 бали; виражене до добродійної діяльності у взаєминах – 4 бали. Респондентам запропоновано за чотирибальною

шкалою визначити відповідність власної добродійної діяльності у взаєминах із такими характеристиками, спрямованими на визначення: знань про добродійну діяльність та її протилежностей (знаю прояви добродійної діяльності в учнів); умінь (звертаюся до обізнаних людей для кращого розуміння необхідності добродійної діяльності у взаєминах), працюю над самовдосконаленням своїх культури взаємин і добродійної діяльності); уміння проявляти свою точку зору та втілювати власні знання (відстоюю свою позицію у розв'язанні конфліктів, передбачаю наслідки діяльності протилежної до добродійної, не допускаю у свої взаємини діяльність, протилежну до добродійної); розуміння важливості та необхідності розвитку культури взаємин та добродійної діяльності (умію доводити правильність своєї діяльності; прагну до вияву культури взаємин через добродійну діяльність не лише у громадських місцях, а й повсякденному житті).

Розкриття потребово-мотиваційного компоненту досліджуваного феномену – наступне завдання цієї статті. Розуміючи, що потреби учня висловлюються через його побажання, нами організовано проведення двох методик на визначення потребово-мотиваційного компоненту культури взаємин у добродійній діяльності: «Дерево побажань» (рис. 2) та «Паличка чародія» (рис. 3).

Методика «Дерево побажань» передбачала усний інструктаж та пояснення змісту роботи, яка спрямовувалась на визначення кола потреб у молодших школярів для формування культури взаємин у добродійній діяльності. Ми не обмежували напрямок дитячих думок, лише акцентувалась увага на тому, щоб респонденти висловлювали, які у них побажання для повноцінного розвитку культури взаємин добродійною діяльністю. Назву і структуру методики ми прив'язали саме до дерева тому, що воно символізує розвиток, життя, що є символічним для нашого дослідження.

Рисунок 2. Методика «Дерево побажань», спрямована на виявлення кола потреб у молодших школярів для формування культури взаємин у добродійній діяльності

Методика «Паличка чародія» складалася із двох частин-питань. Спочатку респондентів треба відповісти на запитання «Чим важливі для тебе взаємини?», наступне завдання – написати твір-мініатюру «Якби ти отримав паличку чародія, що б ти хотів змінити?». Це дало нам можливість проаналізувати проблемні сторони культури взаємин і важливість їх мотивації і стимуляції добродійною діяльністю.

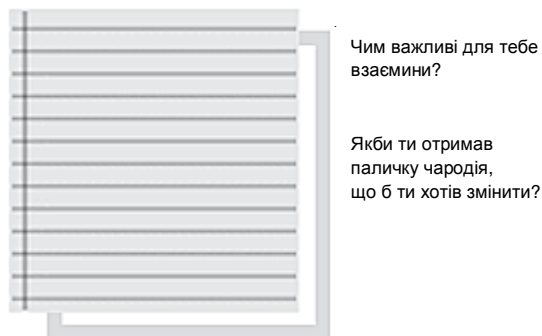

Рисунок 3. Методика «Паличка чародія», спрямована на виявлення мотивів та стимулів культури взаємин добродійною діяльністю

Опитувальник «Позиція у взаєминах» має на меті виявлення основних позицій особистості у процесі формування культури взаємин у добродійній діяльності. Під такою позицією ми розуміємо елемент життєвої стратегії, що або усвідомлюється, або не усвідомлюється дитиною і визначає основу поведінки у взаєминах у добродійній діяльності. За основу взято чотири типи позицій, запропонованих Е. Берном: – «Я хороший – ти хороший», – «Я хороший – ти поганий», – «Я поганий – ти хороший», – «Я поганий – ти поганий». Матеріал, використаний в опитуванні, представлено дванадцятьма незавершеними фразами, для кожної з яких є три можливих варіанти продовження, один з яких слід обрати. Обробка результатів проводилась за допомогою ключа, що становить собою набір відповідей, які характеризують високий рівень сформованості позиції у взаєминах молодших школярів у добродійній діяльності. За кожен збіг зараховується 1 бал. Який тип матиме більшу кількість балів, той і відповідатиме респондентів.

Важливість практично-поведінкового компонента важко недооцінити, тому він досить міцно прикував до себе нашу увагу. Для дослідження рівнів його сформованості нами було використано дві методики, перша – «Вибір учинку» [2]. Ця методика у нашій інтерпретації та обробці дала можливість виявити місце активної позиції молодших школярів у ситуаціях взаємин у добродійній діяльності. Молодшим школярам необхідно було обрати оптимальний для них варіант відповіді, який відповідав би позиції у конкретній

ситуації, або ж запропонувати власний варіант дій. Варіанти відповідей оцінювалися за чотирибальною шкалою: 4 бали – «а», активна позиція учня у взаєминах у добродійній діяльності; 3 бали – «б», пасивна позиція з проявами етичних аспектів культури взаємин; 2 бали – «в», ситуативна, корислива позиція, зумовлена особистими інтересами; 1 бал – «г», пасивна, байдужа позиція з проявами агресії та конфліктності. Кожен із варіантів відповідей співвідноситься з конкретним рівнем сформованості, що дозволило нам одержати достовірні результати.

Умовно всі завдання-ситуації можна погрупувати так: з участю однокласників («Ти почув, як однокласник незаслужено образив іншого...», «Ти випадково став свідком того, як кілька учнів висловлювали справедливі, але не дуже приємні зауваження про тебе...», «Твій співрозмовник не намагається з тобою порозумітись, і назріває суперечка...», «Ти випадково, мимохіть, заподіяв лихо іншій людині...»), провокативи характеру («Твій однокласник звертається до тебе з проханням дати йому на якийсь час послухати диск із музикою, хоча ти зі слів друзів знаєш, що він нещодавно з тебе насміхався...», «Тобі обставини змушують проводити час із людиною, щодо якої відчуваєш неприязнь...», «Менш здібний і старанний від тебе школяр отримує від учителя похвалу...»), вияву антикультури взаємин та антидобродійної діяльності («Тобі доводиться мати справу з нестриманим та невихованим учнем...», «Дехто із ровесників весь час чіпляє на тебе ярлики, прискіпується...»), сприймання позицій оточуючих («Близькі люди критикують твої дії...»).

Цілями методики «Моє рішення у негативній ситуації» було виявити ставлення учнів молодшого шкільного віку до проявів антикультури у взаєминах та антидобродійної діяльності. Для обробки результатів розроблено шкалу оцінювання: 4 бали – учень активно протистоїть проявам антидобродійної діяльності у взаєминах; 3 бали – засудження поведінки інших та відсутність власної активності щодо усунення негідних проявів у взаєминах; 2 бали – байдужість або активність, якщо видима корисливість у взаєминах; 1 бал – прояви агресії у фізичному або комунікативному планах. Для респондентів запропоновано оцінити за вищевказаною шкалою сім реальних ситуацій із повсякденного життя. У них було описано як позитивні взаємини з проявами культури, добродійності, так і негативні з протилежними виявами взаємин.

Висновки. Таким чином, нами запропоновано можливий процес об'єктивного дослідження стану сформованості культури взаємин молодших школярів в умовах добродійної діяльності. Визначені методики, анкетування та опитувальники можна використовувати у навчально-виховному процесі вчителями для розуміння наявних ситуацій у класному колективі.

Література

1. Диагностика эмоционально-нравственного развития / ред. и сост. И. Б. Дерманова. – СПб. : Речь, 2002. – С. 114–118.
2. Матвієнко О. В. Практикум з курсу «Теорія виховання» / О. В. Матвієнко. – К. : Стило, 2001. – 256 с.